

Vlaams
Parlement

ingediend op **1648** (2017-2018) – Nr. 1
3 juli 2018 (2017-2018)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media
uitgebracht door Cathy Coudyser

over de visienota
'Een Vlaams cultuurbeleid in het digitale tijdperk'

Samenstelling van de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media:

Voorzitter: Bart Caron.

Vaste leden:

Cathy Coudyser, Marius Meremans, Wilfried Vandaele, Miranda Van Eetvelde, Manuela Van Werde, Herman Wynants;

Karin Brouwers, Sabine de Bethune, Joris Poschet, Orry Van de Wauwer;

Lionel Bajart, Jean-Jacques De Gucht;

Yamila Idrissi, Katia Segers;

Bart Caron.

Plaatsvervangers:

Paul Cordy, Kathleen Krekels, Bart Nevens, Ludo Van Campenhout, Karl Vanlouwe, Peter Wouters;

Cindy Franssen, Tinne Rombouts, Koen Van den Heuvel, Johan Verstreken;

Rik Daems, Francesco Vanderjeugd;

Bert Moyaers, Tine Soens;

Imade Annouri.

INHOUD

1. Toelichting	4
1.1. Rosemie Callewaert	4
1.2. Sven Mastbooms	6
1.3. Michel Bauwens	8
2. Bespreking	11
Gebruikte afkortingen	18

Op donderdag 7 juni 2018 hield de Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media een hoorzitting over de visienota 'Een Vlaams cultuurbeleid in het digitale tijdperk' van Sven Gatz, Vlaams minister van Cultuur, Media, Jeugd en Brussel.

1. Toelichting

1.1. Rosemie Callewaert

Rosemie Callewaert, onafhankelijk consultant voor iStoire Services, heeft twintig jaar ervaring met digitale veranderingstrajecten in en voor de cultuursector. De voorliggende visienota ziet ze als een stap in de goede richting. De nota wil een leidraad zijn voor de komende tien jaar. Op dit moment heeft de sector minstens evenveel jaar achterstand. Vandaar de klemtoon op een noodzakelijke inhaalbeweging.

Het risico bij een poging om achterstand in te halen is echter dat juist daardoor de achterstand nog oploopt. Een transformatie veronderstelt immers een meersporenaanpak die ook rekening houdt met verre toekomstscenario's. Terugdenken vanuit verdere toekomst, waarin de huidige dilemma's zich nog sterker manifesteren, vergroot immers de 'sense of urgency'. Het gaat om de dilemma's waarvoor de technologie ons plaatst, zoals de spanning tussen:

- privacy en gebruiksgemak;
- beveiliging en de kostprijs daarvan;
- openheid en auteursrechten;
- technologie en milieu.

In die zin is het de vraag of de visienota voldoende sterk geformuleerd is. Op bepaalde vlakken is hij zeer duidelijk en zelfs al te concreet, op andere echter wollig. Zo is de tekst niet altijd erg duidelijk en vinden mensen uit de sector de potentiële impact moeilijk te berekenen. Door dat gebrek aan helderheid mist de tekst de kans om te inspireren. Bovendien vertrekt de nota vooral van de erfgoedsector, wat de herkenbaarheid voor organisaties uit andere sectoren vermindert.

De spreker beaamt de stelling uit de nota dat technologie een middel is om doelen te bereiken, maar anderzijds is technologie zo alomtegenwoordig en ingrijpend geworden dat ze een entiteit op zich is, naast cultuur en natuur. Kunstenaars en wetenschappers komen daarmee tot nieuwe interactievormen. Kunstenaars confronteren ons met de gevolgen van technologie, bijvoorbeeld in utopische en distopische scenario's. Een voorbeeld is een project van Dries Depoorter en Max Pinckers, die alle foto's hebben geanalyseerd die de voorbije jaren een World Press Photo Award hebben gekregen. Ze ontwikkelden een intelligente camera die zelf potentieel prijswinnende foto's kan herkennen en maken. Een dergelijke verhelderende confrontatie met de gevolgen van technologie ontbreekt echter in de nota, die de technologie reduceert tot een instrument van automatisering en digitalisering.

Anders dan de nota, die innovatie tot automatisering en digitalisering beperkt, ziet de spreker automatiseren en digitaliseren als sporen naast drie andere: creëren, innoveren en professionaliseren. Voor de succesvolle transformatie van een organisatie of sector zijn alle vijf tegelijk nodig, maar ze vereisen wel verschillende acties.

Rosemie Callewaert toont een afbeelding waarin die sporen voorgesteld worden als een ijsberg, met in het onderwatergedeelte het technologische en organisatorische aspect als duurzaam fundament voor de bovenliggende creatie en innovatie. Dat fundament is nodig om snel te kunnen inspelen op de hybride context waarin informatie zowel analoog als digitaal is. Automatiseren en

digitaliseren zijn onderdelen van dat fundament, maar niet innovatief op zich. Het innovatieaspect hangt immers ook af van wat we vervolgens met die digitaal ontsloten informatie doen in de samenleving. Wat is de maatschappelijke impact?

De spreker waardeert daarom dat de voorgestelde digitale netwerkinfrastructuur aansluit op het model waarin innovatie, professionalisering en samenwerking gefundeerd worden op een duurzame basis. Een trusted repository voor digitale archivering en een datahub vormen de gemeenschappelijke componenten van die infrastructuur. Een aggregator of tussenlaag verhoogt het innovatiepotentieel door data en diensten te scheiden. De nota maakt gewag van een veelheid van tussenliggende systemen en de grote diversiteit aan data en content.

Over de haalbaarheid van één enkele tussenlaag is echter meer onderzoek nodig. Bovendien zijn zowel de datahub als de trusted repository afhankelijk van wat geleverd wordt uit de niet-gemeenschappelijke lagen, waar nog verschillende inhaalbewegingen nodig zijn. Een voorbeeld is de digitalisering van de erfgoedcollecties, die thans nog erg onvolledig en van wisselende kwaliteit is.

Voorts is er nog werk aan de registratie van gebruiksrechten op collectie-, object- of bestandsniveau, ongeacht het uitgangspunt van een zo groot mogelijke openheid in de visienota. Die registratie vormt immers een voorwaarde voor de openstelling van een collectie in een gelaagd toegangsmodel. Ook hier is de achterstand groot. De huidige systemen voor webregistratie, beeldbeheer en webcontent zijn meestal niet met elkaar verbonden, waardoor hergebruik van data zelfs binnen organisaties op grenzen botst. De spreker pleit voor middelen om het volledige fundament, dat door de datahub kan gevormd worden, te verstevigen.

Daarnaast is een inhaaloperatie nodig voor lokaal collectiebeheer, registratiesoftware, werkprocessen en strategieontwikkeling. Even nodig zijn haalbare oplossingen voor copyright, gebruikersbeheer, privacy en beveiliging. De kwaliteit van hub en digitaal archief zijn immers afhankelijk van alle onderdelen van het culturele ecosysteem.

De spreker roept de vraag op of het genoemde fundament van datahub en digitaal archief wel volstaat voor de ambities. Ze zijn immers van weinig waarde als men de aangeleverde inhoud niet kan hergebruiken en in een groter geheel linken. Zoiets pakt men best aan bij de bron. Rosemie Callewaert pleit voor systemen en een regie die het basisgereedschap afstellen op de eigenheid van het web en het culturele netwerk.

Packed leverde al veel inspanningen om het bewustzijn te vergroten over duurzaamheid en herbruikbaarheid van data, maar voor fundamentele verandering is meer nodig, namelijk dat alle tools in deze logica evolueren en dat de expertise doorstroomt naar de systeemontwikkelaars. Mary Meeker beschrijft in haar recentste rapport de trend dat een focus op bruikbaarheid niet alleen ten dienste van het publiek is maar ook in interfaces en B2B. Zo is dropbox achter de schermen een complex systeem maar tegelijk eenvoudig bruikbaar voor wie ermee werkt.

Ook in de cultuursector is het instapniveau van het professionele basisgereedschap nog erg hoog. Een nieuwe generatie medewerkers begrijpt niet waarom bibliotheek-, collectie- of archiefbeheer zoveel voorkennis en technische bagage hoeft te vergen. Hoeft elke organisatie zelf alle materiaal en kennis in huis te hebben om collecties te digitaliseren? Wat voor zin heeft het om foto's manueel te taggen als geautomatiseerde systemen zelfs al personen kunnen onderscheiden? Hebben we nog FTP-interfaces nodig? Regelen de tools dit niet beter gewoon op de achtergrond? Indien de sector geen nieuwe generatie basistools en

interfaces verwerft voor snelle en betere ontsluiting, zal hij hopeloos achterop blijven lopen. Een datahub zal dan alleen maar een extra laag zijn die de onvolkomenheden nog beter zichtbaar maakt, zeker in de subsectoren met grote digitale werven en collectiebeheer.

Tot slot onderstreept Rosemie Callewaert dat succes in de praktijk afhankelijk is van samenwerking. De visienota blijft daarover erg onduidelijk. Wie is voor wat verantwoordelijk? Is er een rolverdeling in het ecosysteem? Hoe zijn beslissingsbevoegdheden verdeeld? Wanneer is het model succesvol en wie kan daaraan bijdragen? De nota laat dat toekomstperspectief nog vaag en laat een kans onbenut, aangezien de sector veel goesting toont om samen te werken en mee te zijn. De spreker hoopt dat er nog in 2018 antwoorden komen op die vragen. Dan blijft er nog negen jaar over om de inhoud van de visienota waar te maken.

1.2. Sven Mastbooms

Sven Mastbooms, zaakvoerder van Kindred Spirits, wil als futurist tien tot twintig jaar vooruitdenken voor bedrijven. De organisaties waarvoor zijn bedrijf werkt, variëren van het formaat van een koepelonafhankelijke secundaire school in Puurs tot dat van de NAVO. Ook in de sectoren media en cultuur heeft Kindred Spirits ervaring. Het werkte bijvoorbeeld voor Stieve en Netflix, maar ook voor banken. De digitale transformatie en disruptie bereikten intussen sectoren als onderwijs en gezondheidszorg. Bij de overheidssector is er veel in beweging.

Opmerkelijk is dat de doelstelling van de visienota niet beperkt is tot de omschakeling naar een andersoortig boekhoud- of opvolgingspakket. Het gaat om niets minder dan de omzetting van cultuur – die ons allen aanbelangt – van de vertrouwde naar een behoorlijk nieuwe wereld. Wie de technologische transformatie naar digitalisering leidt, bepaalt mee de cultuur en bepaalt dus wie we zijn. Leiderschap is dan een absoluut sleutelbegrip. De visienota beschrijft echter veeleer een proces en maakt niet erg duidelijk hoe men het wil sturen en iedereen wil meekrijgen.

Door technologie is de consument er steeds meer aan gewoon geraakt alles goedkoop en snel te krijgen met weinig gedoe: meteen, gratis en zonder frictie. Op Amazon koop je met één klik. Het gevolg is dat kinderen Amazon of Alibaba een pot choco laten leveren omdat de vorige op is. Het probleem voor bedrijven is echter dat ze geen euro overhouden als ze aan elk van die drie eisen voldoen. Amazon heeft daarvoor een geweldige oplossing ontwikkeld en heeft leren groeien op basis van kleine winstmarges. De visienota stelt overigens: “waar een verdienmodel een efficiëntere manier is om content bij een grotere groep gebruikers te krijgen, moet dit mogelijk blijven”.

De spreker roept de vraag op naar het auteursrecht op arbeid: moet elke creatie gratis zijn? Als we zelf iets hebben gecreëerd, willen we juist wel graag worden vergoed. Op dat vlak doet zich een discrepantie voor tussen grote mediaspelers en kleine nieuwe uitdagers. Subsidies voor kranten zijn daarvan een voorbeeld. We mogen niet één enkele straal op de burger/consument afvuren, maar een heel diverse stralenbundel in alle kleuren van de regenboog.

De focus van de visienota ligt heel functioneel op proces en infrastructuur, die uiteraard niet onbelangrijk zijn, maar houdt daardoor geen rekening met menselijk gedrag. Er is heel weinig aandacht voor motivering, buiten de waarschuwing dat wie niet meedoet, de boot mist.

Men kan digitale transformatie begeleiden door frictie te voorkomen en te ontzorgen, waardoor het voor de gebruiker aangenamer wordt, maar men kan zich ook beperken tot kostenbesparing door de middenlaag te verwijderen, wat

echter geen duurzame visie is. De visienota maakt niet zo duidelijk dat zijn aanpak ook oog heeft voor dat eerste aspect.

De ervaring heeft Sven Mastbooms geleerd dat zo uiteenlopende sectoren als de muziekindustrie en de taxibedrijven nieuwe technologie eerst ontkennen, vervolgens de nieuwkomers en de overheid aanklagen en om regulering smeken, en ten slotte verwachten dat technologie alles zal redden. Hij waarschuwt evenwel dat men de redding niet mag verwachten van technologie alleen. Daarvoor is immers ook een cultuurverandering nodig. Aan de beruchte quote 'culture eats strategy for breakfast' voegt Sven Mastbooms toe: 'and will have technology investments for lunch, dinner and snack in between'. Gewoonlijk betaalt de consument dan de rekening aan het eind van de rit.

Nogal wat organisaties en hun mensen verkiezen een afwachtende houding, wensen geen leidende positie in te nemen, weten niet hoe ze eraan moeten beginnen of vragen de regering om de ontwikkeling tegen te houden. De visienota zou een plan moeten bevatten om mensen te motiveren zodat ze niet langer moeten maar willen. Alleen waarschuwen dat de robots op komst zijn, zal niet volstaan.

Volgens de visienota moeten de mensen het digitale in hun DNA hebben, maar voor de meesten is dat nu eenmaal niet het geval. Anders zou het niet moeilijk zijn. Wat met de digitaal minder of niet geletterden, of organisaties met een beperkt budget? De visienota zou ook aan hen moeten uitleggen hoe ze de eerste stap moeten zetten en hoe hen gegarandeerd wordt dat ze met die eerste investering ook aansluiting vinden bij een groter geheel. Wie destijds in Video 2000 heeft geïnvesteerd, zat fout omdat VHS de norm werd. De spreker heeft tevens vragen bij de startersmentaliteit die wordt opgedrongen met een adagium van 'unless you're breaking stuff, you're not moving fast enough'. Hij vreest dat sommigen dit verkeerdelijk zullen begrijpen als: ondoordacht brokken maken is oké. Het komt erop aan om bepaalde zaken helder te motiveren.

Net als een verhuis is een digitale transformatie het ideale moment om na te denken over wat men achterlaat en meeneemt, in de plaats van gewoon alles in te laden. Die keuze mag men niet positief of negatief laten beïnvloeden door het laadvermogen van de verhuishagen, dus het potentieel om te digitaliseren. In elk geval zijn goede afspraken nodig, om overvloedige overdracht te vermijden. Het mag niet de bedoeling zijn om alles wat men nu doet, digitaal te maken.

Voorts waarschuwt de spreker voor een beleid dat doelstellingen aan meetbaarheid aanpast en cultuursubsidies laat afhangen van emotionele scores in sociale media. Er zou dan zelfs een maateenheid kunnen komen voor subsidieerbaarheid. Naast de Hertz en de Watt kan de Gatz zijn plaats krijgen in de lijst van de maateenheden, schertst Sven Mastbooms.

Of men de consument altijd moet volgen in zijn digitale gedrag, is ook maar de vraag. Voor 40 procent van de millennials blijkt 'instagrammability' een bepalende factor in de keuze van vakantiebestemming. "Om een digitale innovatiestimulans in de cultuursector te creëren is het uitwerken van een kader voor innovatieve crossectorale projecten belangrijk", citeert de spreker uit de visienota. De Rain Room in de Londense Barbican was op de sociale media een enorme hit, die tot nadenken stemt. Het succes inspireerde '29 Rooms' in Chicago: een museum vol perfect 'instagrammable' decors met een op zich lelijke belichting die wel perfect uitkomt voor instagramfoto's. In een hoerastemming rond technologie en digitalisering mag men het doel niet uit het oog verliezen. Technologie is een betere lamp bouwen, die echter bij afwezigheid van de juiste vragen geen of een fout licht zal geven.

Erg belangrijk voor de hele bevolking zijn mediawijsheid en digitale geletterdheid. In het licht van fake nieuws en de algemene omgang met digitale media zijn die van groot belang. Dat proces zou versneld in het systeem van de hele bevolking moeten worden geïntroduceerd.

Wie mikt op 'radicaal digitale organisaties' – zoals de nota tot irritatie van Sven Mastbooms doet – draagt bij tot het risico dat technologie het graf van de mensheid wordt. Sven Mastbooms pleit met aandrang voor 'radicaal menselijke organisaties', die optimaal technologie inzetten voor de creatie van welzijn en waarde bij hun gebruikers, op een zo breed mogelijke manier. 'Radicaal digitaal' doet denken aan 'customer centric', wat in de praktijk alleen betekent: zoveel mogelijk geld uit de klant in de mens halen. 'Human centric' zou een veel betere benadering zijn en meer opportuniteiten voor iedereen creëren.

Tot slot herhaalt de spreker nog een keer de bouwstenen die nodig zijn om de visie goed uit te werken:

- stel dingen in vraag en bedenk hoe ook de kleine spelers kunnen deelnemen aan het proces;
- vraag hoe we bestaande waardevolle dingen kunnen behouden en nieuwe dingen met waarde kunnen creëren;
- vraag naar de doelstelling, die meer zou moeten behelzen dan alleen het gegeven dat technologie onvermijdelijk is, en erop zou moeten neerkomen dat technologie een hoger doel dient en waarde creëert gebaseerd op waarden.

Digitale technologie is een instrument, net als een potlood en zijn verdere evoluties over vulpotlood naar digitale pen. Voor wie niet weet hoe ermee te tekenen, levert het niets bruikbaars op.

De visienota vertrekt van een correcte ambitie en bevat uitstekende elementen. Sven Mastbooms is op zich blij met de aandacht voor digitale transformatie in de cultuursector maar pleit om er de juiste vragen bij te stellen. We moeten ons ervoor hoeden om door foute keuzes geld te verbranden en moeten onze lessen trekken uit te verleden.

1.3. Michel Bauwens

Michel Bauwens, stichter van P2P Foundation, komt zelf niet uit de culturele sector. Hij is aangenaam verrast door het bestaan van de visienota maar mist daarin het standpunt van de arbeid: de mensen die aan en met cultuur werken.

P2P Foundation gebruikt technologie om de twaalf medewerkers, die elkaar amper ooit in levende lijve zien, nomadisch te laten samenwerken op een globale schaal.

Daarnaast is Michel Bauwens ook consulent voor SMart, een organisatie van wie de helft van de leden cultuurwerker is. De organisatie reflecteert in het kader van het project 'Culture & Démocratie' over de band tussen cultuur en 'commons' in het recente boek 'Penser la culture en commun(s)'.

Cultuurwerkers bevinden zich over het algemeen in een preciaire situatie. Ze vormen als het ware de kanarie in de koolmijn met betrekking tot ongunstige arbeidsvoorwaarden, die vervolgens uitdeinen in de bevolking. Ze vormen de snelst groeiende sociologische groep, maar ook de groep die het snelst verarmt, net als de zzp'ers in Nederland. Een recente Engelse studie leert dat 78 procent onder de armoedegrens zit, met weinig bescherming en verzekering, en onvoldoende inkomsten om een pensioen op te bouwen.

De leden van SMart storten 2 procent van hun inkomen in een gemeenschappelijke pot. Daarmee kan de organisatie de werkers onmiddellijk een salaris uitbetalen zodra de gebruiker ja heeft gezegd, en waardoor ze ook beschermd zijn. De factoring fee wordt gebruikt om de organisatie te financieren. Nadeel is wel dat geen werkgever twee derde uitbetaalt zoals bij een echt salaris, maar het is beter dan niets.

Platformen, die vandaag een trend vormen, zijn zeer nadelig voor de arbeid. Ze zijn voordelig voor de vraagzijde – de consument – maar nadelig voor wie de arbeid levert. Uber-chauffeurs hebben geen collegiale connectie en moeten aan de slag tegen elkaar. Het aanbod wordt gefragmenteerd waardoor de kosten van de arbeid permanent dalen. Ook in de cultuursector werken heel velen per project en zonder traditionele bescherming. De platformcoöperatieven proberen daarop een antwoord te bieden. Als voorbeeld geeft Michel Bauwens Resonate, dat door minstens 70 procent door te storten aan zijn artiesten, een alternatief biedt voor Spotify, dat artiesten maar een marginaal deel van zijn opbrengst uitbetaalt.

De spreker somt enkele cultuurcollectieven op waarmee hij samenwerkt:

- Casco in Utrecht;
- furtherfield.org in Londen;
- Art is Open Source in Firenze;
- Voluntary Arts Organisations in Belfast.

Een van de fenomenen die ontstaan in de zoektocht van dergelijke, onafhankelijke, culturele werkers naar bescherming in de wereld van projecten, is de open en contributieve boekhouding. Ze verenigen zich in een collectief, dat een reputatie opbouwt door almaar meer werk gratis of op vrijwilligersbasis te verrichten. Slechts enkelen slagen er later in om zich voor de marktwaarde van die diensten te laten betalen. In de genoemde boekhouding wordt een membraan met de markt en de subsidies gecreëerd, dat ieders contributie erkent en de inkomsten op een nieuwe manier verdeelt.

Een andere optie is het werk rond licenties. In dat perspectief waardeert de spreker dat de nota de openheid benadrukt. Zelf spreekt P2P Foundation van 'reciprocity based licensing'. Onlangs haalden native Guatemaltezen het nieuws met een copyrightclaim op hun textiel. Maar is dat wel een goed idee? Ongeacht de sympathie voor culturele eigenheid gaat het moeilijk op om telkens copyright te vragen, bijvoorbeeld aan didgeridoospelers voor het loutere gebruik van dit instrument. Open source houdt dan weer in dat iedereen vrij bijdraagt en gebruikt. Op zich is dat een mooi principe, maar het stelt zwakke sectoren voor problemen.

Als interessante tussenweg tussen copyright en 'copyleft' – open source dus – breekt Michel Bauwens een lans voor 'copyjustright' of 'copyfair' in de cultuursector. De 'fairness' wordt dan in de vorm van een reciprociteit in de licenties ingebouwd. Dan geldt gratis 'Creative Commons Non Commercial' voor iedereen, behalve voor wie winst wil maken met het werk van een ander. Die moet dan lid worden van de vereniging voor een licentie 'Creative Commons Commercial'.

Een zwak punt van de visienota is de volledige nadruk op het territorium. Zelf emigreerde Michel Bauwens in 2003 naar Thailand. Na twee jaar kreeg hij bericht dat hij zich moest uitschrijven uit België en zich in de Belgische ambassade moest inschrijven. Vanaf 2005 verloor hij daardoor de bescherming van de Belgische onderdaan. Voor Thailand had hij dan weer geen werkvergunning.

Chiang Mai is de Thailandse wereldhoofdstad van 25.000 digitale nomaden. Ze houden vier cryptovergaderingen per week.

Een derde van de Koreaanse jongeren investeert in bitcoins.

65 procent van de witte boorden in Shanghai heeft een blog.

Deze voorbeelden illustreren dat het gebruik van technologie in Oost-Azië intenser is dan in Europa.

In Chiang Mai ontstaat dan ook een heel andere economie. In ons traditionele systeem zijn er enerzijds investeerders-ondernemers en anderzijds werknemers, die voor een loon bijdragen aan de verrijking van dat project. De tokeneconomie van Chiang Mai heeft echter al vijf keer meer middelen dan het risicokapitaal. Duizenden mensen leven van dat heel alternatieve economische systeem. Het gaat om een open en transparant systeem met gedeelde logistiek, waarin individuele ontwikkelaars, webmarketeers en designers onmiddellijk zien wat er nodig is en zich kunnen aansluiten bij een project, waarna ze betaald worden in tokens of bounties.

Dat ecosysteem slaagt erin om een veel groter deel van de koek naar de wereld van de arbeid te halen. Wel heeft Michel Bauwens zijn bedenkingen bij de hyperkapitalistische logica die elke mens als ondernemer ziet en geen vertrouwen heeft in dialoog en democratie. Er zijn slechts smart contracts, die beveiligd door de blockchain gaan. Toch zou het systeem ook interessant kunnen zijn voor de culturele wereld en ingezet worden voor een meer faire en ecologische economie.

Voor al het translokale aspect is echter heel belangrijk, met name voor cultuurwerkers die zowel projectmatig als territoriaal nomadisch kunnen zijn. SMART heeft coöperatieven in negen landen. 30 procent van zijn leden heeft projecten in andere landen. Natiestaten kunnen niet meer inspelen op hun behoeften. Daartegenover staat het model van Estland, dat als eerste land digitaal burgerschap aanbiedt. In de virtuele container e-Estonia genieten digitale nomaden bescherming. Michel Bauwens werkt er als onafhankelijk adviseur aan mee.

De spreker is zich bewust dat zoiets marginaal lijkt, maar dat is het in feite niet. In de leeftijd tussen 21 en 35 is bijna de helft van de westerse jongeren erg onstabiel op het vlak van wonen en werken, met heel veel verschillende jobs en tussendoor reizen en voortgezette studies. Daardoor is de verbinding met hun natiestaat erg los.

Een visienota mag dus niet alleen oog hebben voor het Vlaanderen waaruit deze jongeren voortkomen, maar ook voor de stromen naar andere, zelfs virtuele naties. Michel Bauwens herinnert daarbij aan het ontstaan van de eerste universiteiten zoals die van Bologna. Net door dergelijke stromen aan te trekken, kan een regio ook sterker en innovatiever worden zonder de garantie dat die innoverende mensen er voor altijd zullen blijven.

De spreker voerde een studie uit over Gent als Commonsstad van de Toekomst. Software, design, kennis en cultuur zijn immateriële commons, maar er zijn ook materiële commons. Tussen 2006 en 2016 groeide het aantal commonsgerichte burgerinitiatieven in Gent exponentieel aan, van 50 tot 500 in 2016. Dat fenomeen manifesteert zich in heel Europa. In een dergelijke economie, ook in de culturele sector, wordt geproduceerd volgens een contributieve logica. Deelname staat centraal, niet de marktwaarde van de arbeid.

Als voorbeeld vermeldt Michel Bauwens het project 'Buren van de Abdij' in de Gentse Machariuswijk. Elk weekend vinden in dat kader drie tot vijf succesvolle culturele evenementen plaats. Iedereen die meedoet, wordt in de contributieve logica automatisch lid van de vereniging. Sommigen zullen eraan verdienen,

anderen niet, aangezien de arbeid niet op marktwaarde wordt beoordeeld. Dat project zou infrastructureel evenwel niet mogelijk zou zijn zonder de faciliterende rol van de gemeente.

Dat is ook de evolutie die Michel Bauwens in het middenveld ziet: van ngo's naar faciliterende organisaties. Op cultureel vlak is het Utrechtse Casco een voorbeeld van een organisatie die zich ontwikkelde tot commonsfaciliterende actor.

Rond dergelijke commons ontstaat ook een economische sector, met DOK Gent als voorbeeld. De stad betaalt enkele mensen halftijds voor de coördinatie, maar alle culturele projecten blijven autonoom. Er ontstonden ook bedrijfjes uit commons.

De economie rond gedeelde immateriële goederen in de VS is inmiddels goed voor een zesde van het bnp en 17 miljoen mensen, nog afgezien van de collaboratieve economie en de urban commons. Het gaat hier louter om de economie van de gedeelde kennis. Een succesvol voorbeeld van een economie die zich baseert op gedeeld kennisgoed is de geolocatie-economie, die gebruik maakt van de geografische commons van de wereldkaarten die het NOAA in de VS ter beschikking stelt.

Heel wat steden willen nu de minder extractieve vormen van collaboratieve economie introduceren via platformcoöperatieven. Het zou echter absurd zijn mocht iedereen dat apart willen verwezenlijken en dat bijvoorbeeld elke stad over haar eigen fair B&B zou beschikken en daarvoor software zou ontwikkelen. De culturele wereld moet mutualiseren met open-source-depositories', ondersteund door instellingen, coöperatieven en ethische investeringen, die lokaal aanpasbaar zijn maar vervolgens door hun opensourcekarakter de gemeenschappelijke kennis verrijken.

De spreker concludeert dat de culturele wereld net zo min als de economische wereld een zaak is van publiek versus privé. In beide werelden zijn de publieke en de privésector spelers, maar ook de commons. Dat vergt een andere manier van denken over cultuurondersteuning, een denken dat rekening houdt met de autonomie van de civiele maatschappij en de verdere vraag daarnaar.

2. Bespreking

Katia Segers heeft veel waardering voor de inspirerende toevoeging van de drie gasten aan de al te instrumentele benadering van technologie in de visienota. De nota heeft te weinig oog voor de mogelijkheden. Twaalf jaar na het verschijnen van 'E-cultuur: bouwstenen voor praktijk en beleid' is het hoog tijd voor een sprong.

De belangrijkste vraag blijft die naar het waarom. Waarheen de technologische transformatie ons moet leiden, is een ethische vraag, maar ook een beleidsvraag. Katia Segers waardeert de nadruk van Sven Mastbooms op het humane perspectief. Ook met betrekking tot bijvoorbeeld AI blijft de vraag hoe de mens daarin een centrale rol krijgt, en hoe die in samenwerking wordt ontwikkeld.

Rosemie Callewaert wees terecht op het belang van leiderschap en samenwerking. Volgens Michel Bauwens gebeurt dat bij voorkeur in een collaboratief perspectief. De schaal van Vlaanderen versus de wereld was essentieel in zijn betoog en doet ons aanbelanden bij de vraag naar de machtsverhoudingen. Als Vlaanderen een collaboratieve economie bouwt, hoe zal die zich dan tot de grote, wereldwijde spelers verhouden? Google bijvoorbeeld opent nu een grote digitale Kahlo-tentoonstelling. Hoe weren we ons met onze schaal tegen die spelers?

De visienota maak wel gewag van data delen maar niet van open data. Hoe zouden de sprekers die openheid van data willen realiseren?

Wat moet volgens Sven Mastbooms wel en wat niet meegenomen worden bij de verhuis?

De aandacht van Michel Bauwens voor het precaire statuut van de creatieve sector is terecht, maar ziet hij in de digitale wereld nog andere oplossingen dan de middenweg op het vlak van copyright? Vindt hij dat we op weg naar dat midden moeten vertrekken vanuit copyright of copyleft? Beide hebben hun perverse effecten.

Welke geborgenheid zouden de digitale containers aan kunstenaars moeten bieden? Moeten ze op nationaal of stedelijk niveau georganiseerd worden?

Het is een fantastisch idee om cultuur in te zetten als hefboom bij uitstek in de maatschappelijke omslag naar een open-source-depositary. Daardoor kan cultuur een plaats krijgen in het hart van de samenleving en een leidinggevende rol in onze maatschappij. Katia Segers pleit dan ook voor een maximale aanwending van de visienota voor een beleid dat daarnaar streeft.

Orry Van de Wauwer is tevreden met de inbreng van de sprekers. Revoluties vallen niet tegen te houden, dus doet het beleid er goed aan ze zich eigen te maken en ze als een kracht aan te wenden.

Waar situeren de sprekers zelf de belangrijkste prioriteiten voor de visienota? Wat moet voor hen de eerste stap zijn in de digitale transformatie? Hoe kunnen organisaties expertise beginnen op te bouwen?

Moet de overheid het leiderschap van de omslag waarnemen of moet het worden gestuurd door de sector zelf?

Kan de overgang van copyright naar copyfair door de sector zelf geregeld worden?

Welke mogelijkheden zijn er om de gebruiksrechten bekender te maken? Door een gebrek aan toegankelijkheid zit heel wat materiaal nu geblokkeerd.

Cathy Coudyser peilt naar aanbevelingen om de wollige stukken van de visienota concreter te maken.

Terecht merkt Rosemie Callewaert op dat er nog onderzoek en inhaalbewegingen nodig zijn. Op het terrein is al een en ander in beweging, zij het soms wat fragmentarisch.

Hoe kunnen we alle opgedane ervaring van de voorbije tien jaar samenballen in de visie? Doel is een netwerk waarin alle cultuurorganisaties samen vooruitgang boeken, inclusief kleinere, die over minder middelen voor consultancy beschikken.

Welke rol heeft de overheid in het hele systeem, naast de gesubsidieerde en privéorganisaties binnen en buiten de cultuursector? Hoe brengt men haar regisserende en faciliterende functie in de praktijk?

Wat moet in 2018 nog gerealiseerd worden opdat iedereen mee vooruit kan?

Hoe kan men de organisaties doen inzien wat ze te winnen hebben door vrijwillig mee in de transformatie te stappen? Ze moeten een meerwaarde inzien die

verder gaat dan kostenbesparing of een verplichting om mee te zijn met de technologische evolutie. Het gaat niet alleen om processen en infrastructuur, maar ook om mensen, die dus moeten worden overtuigd.

Welke aanbevelingen hebben de sprekers over de gebruiksrechten en de registratie daarvan?

Miranda Van Eetvelde polst naar de aanpak van digitale criminaliteit.

Jean-Jacques De Gucht peilt naar de omgang met cryptocurrencies, waarin zich ook malafide praktijken blijken voor te doen. Het ontbreken van een extern controlesysteem houdt bovendien veel investeerders tegen. Een overheid komt daarin meestal te laat. Investeerders komen al eens tot de conclusie dat hun geld in een piramidespel is verdwenen. Hoe zien de sprekers dat fenomeen evolueren?

Bart Caron vindt het bestaan van een visienota al verdienstelijk op zich. Voor de cultuursector is een dergelijke nota geen eenvoudige opgave. Wel heeft de nota zich enigszins bezondigd aan de zaligverklaring van digitale technologie als doel, als de hemelpoort naar alles wat vroeger niet mogelijk was.

De vraag is echter wat de instellingen en hun medewerkers en anderzijds het publiek nodig hebben. De vraag naar het waarom blijft steeds aan de orde, net als de durf om keuzes te maken. Realiseren we de ideale wereld door alle Vlaamse erfgoed te digitaliseren? Men kan zich afvragen of sommige eerdere investeringen in ondertussen verouderde en weinig compatibele modellen als bibliotheeksystemen en de archiefbank niet te snel zijn gegaan. Is het niet beter om deze keer eerst de uitgangspunten goed te definiëren, voor men de digitale keuzes maakt?

Is het niet wenselijk dat de verdere ontwikkeling en het denkproces daarover in nauwer overleg met de sector plaatsvinden? Als die niet samen met de overheid dat proces doormaakt, zal de implementatie trager verlopen.

Is de datahub het model waar we naar moeten streven? Het staat liefst 22 keer in de nota. Is dat geen al te technische vertaling waardoor bepaalde stappen worden overgeslagen?

Hebben de opstellers van de visienota wel voldoende nagedacht over de reden waarom collecties en hun beschrijvingen moeten gedigitaliseerd worden? Doet men dat voor een handvol specialisten of voor een ruimer geïnteresseerd publiek?

Rosemie Callewaert mist inderdaad bepaalde uitgangspunten en de vraag naar het waarom.

De sector kampt met de wet van de remmende voorsprong. De bibliotheken werden als eersten gedigitaliseerd. De eerste gemeentelijke ambtenaar met een computer was de bibliothecaris, die immers de fichebak moest automatiseren.

De vraag naar het doel van de digitalisering is daarmee echter nog niet beantwoord. Technologie is nog te vaak een laag die bovenop ligt, terwijl die complexiteit achter de schermen zou moeten zitten, onzichtbaar voor het publiek en de werknemers. Juist dat vergt dan wel een moeilijke oefening. Men is nog te vaak bezig met archaïsche dingen. De heel aantrekkelijke cultuursector verliest wat van zijn attractie door de complexiteit van de verouderde software.

Sven Mastbooms vindt het niet zozeer zaak om altijd over recente software te beschikken. Het komt erop aan dat de technologie de autonomie van haar

gebruiker niet in het gedrang brengt. Een leerkracht kan genoeg hebben aan een traditioneel bord en krijgt als hij ze maar autonoom kan aanwenden om te excelleren en zo zijn organisatie vooruit te helpen. Het is een illusie dat iedereen automatisch gelukkig zal worden door een investering in de meest geavanceerde sensoren en artificiële intelligentie.

Een typisch Vlaamse reflex is om na te gaan wat we nog allemaal hebben en hoe we dat kunnen redden, zoals – bij wijze van spreken – door van een oud schilderij een digitale back-up te maken. Dan komen de antwoorden altijd neer op omzettingen in veranderende technologie, van floppy naar harddisk naar cloud.

Ongeacht de beperktheid van het aantal potentiële geïnteresseerden – bijvoorbeeld een handjevol wetenschappers – waarschuwt Sven Mastbooms voor het risico van rendementsdenken met betrekking tot cultuur.

Overigens mag cultuur niet te eng worden opgevat. De taal heeft er bijvoorbeeld nieuwe, agressieve maar ook poëtische, uitdrukkingvormen bijgekregen op Twitter.

Het antwoord op wat mee moet bij een verhuis, hangt af van de bestemming. Gaat het om een vaste locatie of een odyssee? In dat laatste geval is misschien een abonnement mogelijk om in het buitenland cultuur op te snuiven en daar te leren en te werken, en die ervaring vervolgens te benutten in eigen land.

Wat we willen bewaren, hangt af van onze waarden. Graffiti kan worden gezien als vandalisme of als te koesteren meesterwerken.

Aangezien de manier van kijken voortduren evolueert, polst *Manuela Van Werde* naar criteria om toch op een gegeven moment te bepalen wat we meenemen en wat we achterlaten.

Sven Mastbooms antwoordt dat technologie het aanzienlijk vergemakkelijkt om heel veel mee te nemen. De beschikbaarheid van een perfecte scan in hoge resolutie van de verdwenen panelen van het Lam Gods zou fijn zijn geweest. Museumcollecties worden nu al volop gedigitaliseerd, namelijk op de camera's van de bezoekers. Voor een techneut is de kwaliteit misschien niet hoogwaardig genoeg, maar de consument blijkt vaak genoeg vrede te nemen met een lagere kwaliteit, luistert naar mp3's en bekijkt video op een gsm-schermpje.

Met andere woorden bepaalt niet alleen de kwaliteit maar ook de persoonlijke keuze of iets waardevol is. Intussen geeft technologie iedereen de democratiserende mogelijkheid om kunstenaar, kunstverzamelaar en distributeur te worden. Onvermijdelijk gaat zoiets gepaard met een kwaliteitsverlaging en stellen sommigen zich de vraag of het wel de moeite is om alles te bewaren.

De rol van de overheid zou erin kunnen bestaan dat ze faciliteert dat de mensen zelf bewaren wat ze waardevol vinden. Daarnaast zou elke cultuur en maatschappij toch over een zekere basiscollectie moeten beschikken.

Zoals het nu evolueert, vinden we over veertig jaar nog steeds de foto's in het papieren album van onze ouders terug, maar wellicht niet de 4 miljoen eigen foto's die we op een harddisk hebben opgeslagen.

Een visie ontwikkelen op cultuur in digitale tijden is niet 'another day at the office'. Het gaat hier om de digitale omvorming van onze cultuur, het wezen van ons bestaan. Dat moet democratisch gebeuren opdat zoveel mogelijk mensen er toegang toe hebben. Als dat lukt zullen de commons heel veel cultuur bewaren.

Bewaren is hoe dan ook niet de eerste zorg. Belangrijker dan wat we meenemen naar het nieuwe huis, wordt de vraag welk huis het wordt en met wie we er samenwonen. Op die permanente vraag is er geen definitief antwoord mogelijk.

Testen moet gebeuren op kleine schaal. Op de vraag of de sector bij de visie moet worden betrokken, antwoordt Sven Mastbooms dat het dan niet zozeer de sector als geheel betreft, maar wel mensen die er werken en met innovatie worden geconfronteerd. Hetzelfde antwoord is net zo goed van toepassing op de politie en het bankwezen als op de culturele sector.

Er is vaak een enorm spagaat tussen visies en de reële wereld. Vandaar de oproep om de voeten in de klei te houden.

Michel Bauwens pleit om de mensen te betrekken die zelf de transitie in de praktijk brengen, veeleer dan vertegenwoordigers van representatieve organisaties. Uit zijn praktijkvoorbeeld met de Gentse voedseltransitieraad blijkt dat die vertegenwoordigers meer afremmen dan meewerken. In de contributieve democratie voert men de doelen uit die al eerder gelegitimeerd zijn in de representatieve democratie.

Om de dertig jaar vond gemiddeld een golf naar liberalisering en deregulering plaats. Maar intussen bestaat naast een natiestaat ook mondiaal kapitaal. In die verhouding staat de natiestaat zwak. Bedrijven als Google zijn 'corporate sovereigns', die geen rekening hoeven te houden met de soevereiniteit van de democratische staten. Voor Uber bleek het eenvoudig om met technologie lokale functionarissen en politie om de tuin te leiden. Dergelijke bedrijven erkennen de soevereiniteit van de democratisch gelegitimeerde overheid niet. We leven in een soort nieuwe middeleeuwen, met het internet als nomadische, gefragmenteerde technologie.

Daarom is de vraag vandaag welke samenwerkingsverbanden kunnen opgezet worden om op dezelfde schaal tegengewicht te vormen. In Gent stelde Michel Bauwens voor om een liga van steden op te richten, die samen meer macht hebben om bijvoorbeeld Airbnb te reguleren. Nog beter is dat ze samen investeren in een alternatief en zelf artificiële intelligentie uitbouwen.

Open data hebben hetzelfde probleem als copyleft. Elke publieke investering zou open moeten zijn daar de burger ze al heeft betaald met zijn belastingen. Maar als men ze gewoon vrijgeeft, worden ze gedomineerd door grote bedrijven, die veel meer middelen hebben om ervan gebruik te maken. De rol van de overheid is om contributieve gelijkheid te vrijwaren. De capaciteit om aan een gezamenlijk belang te werken en daarvoor open data te benutten, is anders in rijke wijken met hoger opgeleiden dan in arme wijken waar mensen twee jobs uitoefenen. Hoe kan men ervoor zorgen dat ook burgerverenigingen uit armere wijken gebruik kunnen maken van de open data? Michel Bauwens besluit dat open data nodig zijn, maar niet op zich volstaan.

Wat gebruiksrechten betreft, is hij voorstander van de devolutie van copyright: geen afschaffing maar een terugkeer naar de oorspronkelijke redelijkheid van auteursbescherming in de plaats van de rentebeschermt van firma's die de rechten hebben opgekocht. Datzelfde geldt voor patenten: 90 procent van de bedrijven heeft daar geen enkel belang bij, en de rest heeft er vijf jaar lang profijt van. Patenten van twintig jaar remmen innovatie af.

Katia Segers herinnert eraan dat de VS het copyright op Mickey Mouse onder druk van Disney met twintig jaar hebben verlengd tot negentig jaar. Maar op zich was die oorspronkelijke zeventig jaar niet onredelijk. Stel dat iemand op zijn twintigste een succesvol ontwerp realiseert, dan bestaat de kans dat hij zeventig

jaar later nog persoonlijk baat heeft bij het auteursrecht. Wat is dan wel een redelijke termijn voor auteursrecht?

Een reductie van zeventig naar vijftig jaar zou *Michel Bauwens* een vooruitgang vinden, al is hij geen auteursrechtenexpert. Hoe dan ook evolueren we helemaal in de verkeerde richting als een documentaire film over de jaren zestig al 6 miljoen dollar aan auteursrechten kost. Zo gaat menselijk erfgoed verloren. Overigens heeft Walt Disney zelf geen rechten betaald op de sprookjes die hij bewerkte, maar ze vervolgens wel geprivatiseerd.

Public commons corporation ziet Michel Bauwens als model van de relatie van de overheid met de burgers en hun commons. Net als bij pps moet daarover nagedacht worden. In Italië, waar de 'bene comuni' in de grondwet staan dankzij de Commissione Rodotà, bestaat het al, waardoor 150 steden akkoorden kunnen sluiten met commonsgerichte burgerinitiatieven. De spreker wijst er nog op dat de kennisoverdracht met 300 procent toenam in de laatste vijftien jaar, niet dankzij universiteiten maar dankzij informele peer-to-peernetwerken. Het is aan de relatie met die laatste dat de overheid moet werken.

Sven Mastbooms herinnert zich dat, na de hervorming van het auteursrecht ter bescherming van kleine creatieven, die laatsten van hun opdrachtgevers contracten kregen aangeboden om er helemaal afstand van te doen. Grote spelers hebben inderdaad de middelen om goedbedoelde wetten naar hun hand te zetten. Bepaalde bedrijfsleiders worden op een gegeven moment als weldoeners gezien, met als voorbeeld Tesla maar ook Apple als privacybeschermmer, Twitter als democratieredder en Facebook dat families verenigde. Ze hebben de middelen om zich zo te profileren maar ook om arrogant te reageren op kritische vragen. Tegen dat gigantisme kan de kleine garnaal zich wapenen met samenwerking op heel grote schaal, waardoor het zo ontstane weefsel ook een leidende positie krijgt.

De leidende rol van de overheid ziet *Sven Mastbooms* in vereenvoudiging, ontzorging en de bevordering van samenwerking. Het moet wel gaan om leiderschap en niet om dominantie, die overigens vaak goedbedoeld ontstaat door te vertrekken vanuit een op zichzelf gerichte invalshoek.

Digitale criminaliteit is een heel ruim begrip: bullying, valse berichtgeving, gepollueerde data. De datarijksdom van bedrijven als Google geeft hen een enorme macht. Intussen blijken de werknemers van Google zelf ethische beperkingen op te leggen aan hun organisatie.

In de analogie met de verhuis is misschien wel de belangrijkste vraag of we nog wel zelf kunnen beslissen welk huis we willen en wat we erheen verhuizen.

Michel Bauwens wijst op de misvatting dat technologie neutraal is en dat alles afhangt van wat men ermee doet. Technologie wordt op een waardegevoelige manier ontworpen. Met dezelfde elementen worden verschillende structuren gemaakt vanuit uiteenlopende belangen en ideologieën, gebaseerd op waarden als efficiëntie en inclusie. Die verschillen in de onderliggende technologie onder de output kunnen vatten is een onderdeel van digitale geletterdheid. Bitcoin is geconcipieerd vanuit een specifiek wereldbeeld, wat echter niet betekent dat men er niets anders mee kan doen vanuit andere waarden, bijvoorbeeld een meer ecologische aanwending, maar dan moet men eerst weten hoe het werkt. Mits het juiste besef is het mogelijk om Facebook nuttig te gebruiken zonder de hinder van het ingebouwde verslavingseffect.

Sven Mastbooms onderwijst de module toekomstscenario's in een nieuwe school voor secundair onderwijs in Sint-Amands. Daarbij stelt hij vast dat ook twaalf- en

dertienjarigen in staat zijn om na te denken over de principes achter fenomenen als bitcoin of het gepersonaliseerde aanbod van YouTube.

Als de overheid dergelijk digitaal bewustzijn faciliteert, vormt het digitaliseringsplan zich vanzelf. De wereld verandert razendsnel, evenals het leiderschap en de financiële en technische middelen. Het komt erop aan om iedereen te laten nadenken. In die zin is een visietekst heel wenselijk. Maar het is een nogal veilige benadering om die, zoals de voorliggende tekst, te baseren op bestaande trends en om op basis daarvan een toekomstbeeld te vormen.

De essentie is nadenken over de wenselijkheid van alle mogelijke scenario's. Sven Mastbooms stelt echter vast dat dit echte toekomstgerichte denken wordt afgeblokt door het leiderschap van zowel bedrijven als overheden. Een leider die zich bewust is van een mogelijk scenario maar daar niets mee doet, treft een zware verantwoordelijkheid. Op die verantwoordelijkheid zou men iemand moeten kunnen aanspreken.

Een visietekst als de voorliggende spreekt zich uit over wie we zijn en wat ons bindt. Als het plan goed komt en voldoende mensen meekrijgt, is het bindende potentieel enorm en komt Vlaanderen goed op de radar. Gezien de voorbeelden van Michel Bauwens lijkt het erop dat Gent in de oefening om op weg naar innovatie de juiste mensen mee te krijgen, de leidende rol van Antwerpen heeft overgenomen.

Bart CARON,
voorzitter

Cathy COUDYSER,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

AI	artificiële intelligentie
B&B	bed and breakfast
B2B	business-to-business
bnp	bruto nationaal product
DNA	desoxyribonucleic acid
FTP	File Transfer Protocol
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (= NATO)
ngo	niet-gouvernementele organisatie
NOAA	National Oceanic and Atmospheric Administration
P2P	peer-to-peer
pps	publiek-private samenwerking
SMart	Société Mutuelle Pour Artistes
VHS	video home system
VS	Verenigde Staten
zzp	zelfstandige zonder personeel